

Nedávno vydaná kniha Miroslava Kusého¹ je dalším důkazem toho, že naše filosofická produkce vzrůstá v posledních letech podstatně vyšším tempem než předtím. Jen v letech 1960—1961 bylo napsáno a vydáno více původních filosofických prací než za celých předchozích pět let. A radostné je zejména to, že ediční plány našich nakladatelství výmluvně hovoří o dalším růstu původní československé filosofické tvorby.

Kusého kniha je koncipována jako příručka filosofie pro studenty a odborné inženýry. Není druhem elementárního výkladu filosofie pro úplné začátečníky — na to je dosti náročná obsahově i stránkovým objemem. Autor předpokládá, že čtenářům jeho knihy se dostalo již určitého poučení o filosofii, zejména marxistické. Na druhé straně, v rámci tohoto záměru autor sleduje nikoli především tvůrčí cíle. Spíše se zdá, že chtěl vytvořit takovou práci, která může čas od času osvěžit znalost filosofie, přehled o jejích základních problémech.

Potud rekonstrukce autorovy koncepce. Lze s ní vcelku souhlasit. Je skutečně třeba takové knihy, které by nebola pouhou brožurou (která se přečte zpravidla jen jednou), a která by současně byla užitečná i v širokém měřítku. Autor nadto napsal svou práci v dobrém stylu, na základě praktických zkušeností let pedagogické činnosti, s citem pro psychologii čtenáře seznamujícího se po určité přípravě s hlavními otázkami filosofie.

Kniha má dvě hlavní části. V první (*Filozofia a život*) autor postupně odpovídá na otázku, co je vlastním obsahem filosofie, dále vztahu filosofie a světového názoru, filosofie a vědy, filosofie a praxe. Ve druhé části (*Obsah filozofie*), vykládá disciplíny a součásti filosofie, dále základní otázky ontologie a gnozeologie, a ko-

nečně přehled hlavních myšlenek marxistického učení o společnosti. Autorovi se v první části knihy daří realizovat celkový záměr této části (tj. spojení filosofie se životem) stylisticky; způsob výkladu je v dobrém slova smyslu populární, srozumitelný, přístupný čtenářům v širokém měřítku. Méně zdařile realizuje tento záměr sám obsah této první části, v níž se prostě vykládá jen základní problematika filosofie, přes všechno autorovo úsilí překlenout úskalí školské tematiky široce volenými názvy jednotlivých podkapitol. Problematika první a druhé části knihy se nadto tematicky částečně překrývá. Nejlepší polohou autorova výkladu se zdají být ty pasáže, kde mluví o specifičnosti marxistické filosofie v jejím vztahu k životu (jako charakteristické rysy marxistické filosofie dobře ukazuje revoluční optimismus, praktickou životaschopnost a vědeckost). Vcelku je obsah knihy volen promyšleně a v dobrých vzájemných proporcích látky jednotlivých kapitol.

Výklad je zbytečně poškozován některými nepřesnostmi (tak např. na str. 130 je nepřesný výklad předmětu marxistické etiky; na str. 157 se mluví o dialektickém materialismu jen jako o ontologické teorii, ačkoliv je zajisté — jak autor uvádí jinde — i nejobecnější gnozeologii; nepřesné je i vymezení společenského vědomí na str. 269—270; autor používá mlhavého pojmu „organizační struktura společnosti“, např. v poslední části knihy; je krajně problematické přisuzovat sociologický organicismus už Platonovi, str. 299; a některé jiné drobnější nepřesnosti).

Při příležitosti Kusého Úvodu do filozofie není bez užitku zamyslet se i nad samou formou podobných prací. Bylo by omylem domnívat se, že napsat podobnou knihu je snadnější než napsat práci vědeckou ve vlastním slova smyslu. Je to otázka popularizace — popularizace, která může být dvojí: dobrá a špatná. Problém populární příručky z filosofie tkví v tom,

¹ *Úvod do filozofie*, Bratislava 1961, Osveta, stran 318.

jak zpřístupnit základní problémy filosofie, aniž by autor opakoval známé věci, užíval mnohokrát použitých příkladů ap. Vzorem dobrého populárního výkladu historického materialismu je např. Mehringův výklad (v práci *O historickém materialismu*) — takový výklad, který nic neslevuje ze závažnosti a hloubky filosofických problémů; výklad, který popularizuje, ale nezploštuje.

Otázka populárního výkladu dále úzce souvisí se způsobem, metodou výkladu látky (když už pro stručnost pomíneme otázku metody zpracování v textu). Jak známo, může převažovat logický či historický prvek výkladu. Zkušenost říká, že důraz na logickou stránku metody nevede k podchyacení zájmu filosoficky neškolených čtenářů, spíše je odradí; naproti tomu převaha historického prvku svádí k popisnosti. Čemu dát přednost? Bylo by příliš odvážné jednoznačně pokládat za správnější to či ono; bude vždy záležet na správné míře kombinace obojího. Povšimněme si například metody výkladu v Marxově *Kapitálu* (který — ač není „populárně vědeckou“ prací, byl přesto určen dělníkům, a byl jimi i čten). Marx používá kombinace metody logického (přesněji řečeno: deduktivního) výkladu s historickým. Na začátku kapitoly vykládá otázku v nejobec-

nější rovině, pak postupně přechází k empirickému materiálu, na němž dokumentuje (a ověřuje, což v našem případě není třeba) předchozí vývody. Kromě toho zařazuje některé speciální popisné, „historické“ části. Tato metoda je nesporně pro výklad filosofických problémů výhodná, jakkoli není jediná. — Autor si byl těchto problémů jistě vědom, a snažil se je poctivě vyřešit, i když ne všude se stejným zdarem — nejsou to problémy malé.

Knihy M. Kusého *Úvod do filozofie* je užitečnou prací. Zejména pasáže, seznamující s problematikou pragmatismu, sémantiky, logického pozitivismu, a vůbec novější filosofie, jsou velmi dobré. Jako vhodně použitá pedagogická pomůcka může Kusého *Úvod do filozofie* vykonat při výuce marxistické filosofie kus dobré práce.²

Karel Mácha

² Na okraj ještě zcela nefilosofickou poznámku. Když už posuzujeme knihu, tedy celou — i s přebalem. Nad obálkou Kusého knihy budou kroutit hlavou i filosofové; je skutečně těžko poznat, co tím chtěl výtvarník říci. Jsme jistě pro modernost ve vydávání našich filosofických publikací, avšak i zde platí: »Čeho je mnoho, toho je příliš.«

O PROBLÉME SLOBODY*

Filozofických prác o probléme slobody existujú celé stovky. Je to pochopiteľné. Ľudstvo takmer od svojho vzniku pociťovalo bytosť, na svojich vlastných osudoch úbohosť stavu neslobody, slepej a bezmocnej závislosti na prírodných a spoločenských silách. Na druhej strane rozmnožoval sa radosný pocit človeka, vedomie jeho postupného životného víťazstva s každým krôčkom k „slobode“, t. j. k poznaniu zákonov prírody a spoločnosti a vláde nad prírodným a sociálnym prostredím.

Ako sa však v priebehu storočí a na

pozadí meniacich sa podmienok ľudského života prehlboval a zintenzívňoval boj človeka o slobodu, stávalo sa zložitejším pojmové objasnenie tejto kategórie, teoretické pochopenie jej podstaty. O slobode sa hovorilo v rôznych významoch, súvislostiach a ideových polohách. Hovorilo sa o slobodnom živote a slobodnom rozvoji prirodzených ľudských práv, o slobode osobnosti, vôle a konania, o rôznych politických slobodách (tlače, zhromažďova-

* Yanagida Kenjuro, *Filozofia slobody*, Bratislava 1961.

nia atď.), o slobode hospodárskeho podnikania atď. Skutočnú slobodu služovalo ľudstvu náboženstvo, s heslom slobody vystúpila bojovná buržoázia, jej revolučný ideológovia, o slobodnom svete kričia i dnes predstavitelia kapitalizmu. Na pôde filozofie vznikli koncepcie absolútnej slobody, indeterminizmu, voluntarizmu, determinizmu, fatalizmu atď.

A tak parciálnosť aspektov na slobodu, pochádzajúca z vydávania úzkych a jednostranných záujmov jednotlivcov, skupín alebo tried za rozhodujúce znaky slobody a názorová variabilita, prýštiaca z odlišných svetonázorovo-metodologických hľadísk filozofov (idealisticko-metafyzické, mechanisticko-materialistické hľadisko atď.) zrodili celé množstvo druhov a poňatí slobody. To malo za následok, že oné stovky kníh o slobode nielen propagujú každá svoj vlastný ideál slobody, ale že tým tento problém súčasne povážlivo zatemňujú. Vystupuje to veľmi markantne v súčasnej buržoáznej literatúre, kde sa za slobodu považujú rozmanité, slobodu objektívne negujúce fakty, zatiaľ čo na druhej strane sa v nebývalej miere rozvíja u ľudí skutočné volanie po slobode, volanie po odstránení okolností, ktoré z človeka robia otroka iného a nútia ho slúžiť ľudstvu nepriateľským záujmom.

Marxistická filozofia priniesla aj v tejto otázke vážny obrat a každý, komu ide o vedecké, objektívne postihnutie pôvodu, historických premien obsahu tejto kategórie a o poznanie nevyhnutných podmienok jej skutočného realizovania, musí siahnuť po tomto prameni. Jasne to dokazuje i nevelké dielo japonského filozofa Yanagida Kenjura *Filozofia slobody*. Yanagida sa prepracoval k marxizmu práve vďaka nekompromisnej a statočnej túžbe po vedecky pravdivej a spoločensky progresívnej filozofii. Vyzbrojený touto filozofiou a preniknutý jej revolučným duchom načrel hlboko a presvedčivým spôsobom do problému slobody.

Kniha má zaujímavú, nekonvenčnú, aj keď z hľadiska teoretických prác u nás

neobvyklú osnovu. V prvej kapitole (Realnosť slobody, Sme slobodní, str. 13—49) dáva autor vystupovať celej galérii obrazov z každodenného života pracujúceho ľudu Japonska a prostredníctvom nich ukazuje falošnosť tiež idealistickej filozofie a buržoáznej ideológie o možnosti skutočnej slobody (všestrannej a pre všetkých) v triednej spoločnosti, v ktorej je človek nevyhnutne odcudzený svojej slobodnej ľudskej podstate. V tejto časti, v ktorej sa pôsobí skôr na city širokých čitateľských mas, nenastoluje sa ešte problém slobody v celej šírke. Jej celkový ráz je propagandistický, zámerne konkrétny a usmernený na zhromaždenie argumentov, ktoré bude neskôr autor potrebovať.

Druhá kapitola (Idea slobody a jej vývin, str. 50—99) je svojráznou exkurziou do dejín vývinu tohto pojmu a kritickým vyrovnaním sa s jeho najvýznamnejšími koncepciami v minulosti. Oproti abstraktnému, metafyzickému, transcendentnému i akémukoľvek parciálnemu poňatiu problému slobody, na ktorých prevažne budovala idealistická filozofia, zdôrazňuje Yanagida materialistický, konkrétne historický prístup k tejto otázke, ktorý nachádza v marxizme. Prirôdzené uznáva, že k takémuto poňatiu sa mohlo dospieť až na určitom stupni spoločenského vývinu, v podmienkach mohutne rozvinutých výrobných síl a pôsobivosti človeka prekonať historické obmedzenie svojej slobody v novom type beztriednej spoločnosti. V tejto kapitole preukazuje autor bohaté znalosti z dejín filozofie i citlivé hodnotenie ideového dedičstva minulosti. Aj keď sú profily jednotlivých mysliteľov, ktorých si Yanagida všima (antikí filozofi, ideológovia kresťanstva, francúzski materialisti, A. Smith, I. Kant, Hegel atď.) skratkovité, nie sú bezkrvne schematické.

Tretia kapitola (Teória slobody, Čo je to sloboda?, str. 100—158) je venovaná vlastnému výkladu teórie slobody. Na tejto kapitole vidieť, ako si autor osvojil marxistickú dialektiku, a ako ju vie v prá-

ci uplatňovať. Objavenie sa slobody ako momentu vydeľujúceho človeka — spolu s rozumom a vedomím — z ríše iných organizmov, ako aktu subjektívneho, ľudského ja búriaceho sa proti prírode a jej silám, je podľa neho začiatkom a jednou zložkou historického vývinu človeka k slobode. Združovanie sa ľudí v spoločnosť ako účinný kolektívny útvar, v ktorom by si spoločnou prácou, spoločným podmaňovaním prírody zaistovali väčšiu slobodu, je druhou stránkou toho istého dialektického procesu. V ňom sa postupne spoločnosť, vytvorená na dosiahnutie nezávislosti na prírode, stáva negáciou slobody vo vzťahu človeka k nej samej a časom sa táto negácia, t. j. spoločnosť, stáva hlavnou brzdou ľudskej slobody. Autor pekne rozvádza myšlienku, ako sa ľudstvo vypracúva zo stavu onej dvojnásobnej podrobenosti (prírodno-sociálnej) k stavu vnútornej slobody, k slobodnému rozvoju svojich bytostných síl. Deje sa tak

opäť v dialektickej súhre poznania objektívnych zákonitostí — tzv. nevyhnutností — vládúcich v prírode i spoločnosti a upevňovaním slobody v ich rámci. Otázke dosahovania slobody v praxi je venovaná posledná kapitola (Sloboda v praxi, Ako sa dosahuje sloboda?, str. 159—177), ktorá je v podstate pokračovaním myšlienok predchádzajúcej kapitoly. Rozvádza sa v nej najmä téza, že sloboda sa môže realizovať iba v procese historickej praxe pretvárajúcej spoločnosť a opierajúcej sa o vedeckú teóriu.

Knihá Yanagidu má popri teoretickom zámere: podať jasný, stručný výklad problému, aj prakticko-politický cieľ, a to slúžiť pokrokovému boju svojho národa a predovšetkým robotníckej triede za rozšírenie a vydobytie väčších slobôd a demaskovanie všetkých teórií, ktoré sa za slobodu vydávajú. A oba tieto problémy sa autorovi podarilo zvládnuť vcelku presvedčivo.

E. Városová

ZA HLAVNÚ SÚČASŤ IDEOLOGICKEJ PRÁCE V SÚČASNEJ ETAPE POVAŽUJE STRANA VÝCHOVU VŠETKÝCH PRACUJÚCICH V DUCHU VYSOKEJ IDEOVOSTI A ODDANOSTI KOMUNIZMU, VÝCHOVU KU KOMUNISTICKÉMU VZŤAHU K PRÁCI A SPOLOČNÉMU HOSPODÁRSTVU, ÚPLNÉ PREKONANIE PREŽITKOV BURŽOÁZNYCH NÁZOROV A MRAVOV, VŠESTRANNÝ HARMONICKÝ ROZVOJ OSOBNOSTI A VYTVORENIE SKUTOČNÉHO BOHATSTVA DUCHOVNEJ KULTÚRY.

PROGRAM KSSS